

Spira Veronika: Miniesszék I.

Szerelmes levelek Nelson Algrennek

Múlt nyáron kerültek a kezembe Simone de Beauvoir Nelson Algrennek írt levelei. Pusztán a levelek szövegére hagyatkozva a gyanútlan olvasó azt hiheti, hogy Beauvoir talán legszenvedélyesebb szerelmi kapcsolatának cukros-habos történetét olvassa, és nem is sejtí, hogy e hatszáz oldal, e négy-öt évig tartó szerelem és tizenhét évi levelezés háttérében milyen események, emberi kapcsolatok állnak. Többek között azért sem, mert Algren levelei, Beauvoir műveiről írt reflexiói nincsenek mellékelve, sőt nagy részük kiadatlan.

Nelson Algren chicagói író Beauvoir első amerikai útján, 1947-ben ismerte meg, 1951-ig évente több hetet, gyakran több hónapot töltöttek együtt. Aki ismeri a *Mandarinokat* (1954), tudja, hogy Beauvoir e művét Algrennek ajánlotta (ami a magyar kiadásból nem derül ki), és a regénybeli Anne Dubreuilh és Lewis Brogan szerelme az ő kapcsolatuk regényesített változata. Beauvoir később, önéletrajzának harmadik kötetében, *A körülmények hatalmában* (1963) közvetlenül is beszámol ennek a szerelemnek a történetéről.

Lehet-e önmagukban olvasni Beauvoir Algrennek írt leveleit, nem figyelve a többi írására? Melyik verzióknak higgyünk? Vagy egyiknek sem, és várjuk meg, amíg minden dokumentum elérhető lesz a következő évtizedekben, évszázadban? Az olvasatok sosem zárhatók le véglegesen. Az embernek bíznia kell a maga hermeneutikai képességeiben, ha nem akar lemondani az olvasásról, miközben persze tisztában van azzal, hogy enigmák, tévedések és hiányos információk buckáin, gödrein, árkaiban, csapdáin kell keresztülverekednie magát.

A *Mandarinok* tükrében olvasva a leveleket a következő fénytörésben lesz részünk: A regényben Anne pszichoanalitikus. Párizsban megvan a maga társasága, barátai, családja, már felnőtt, önálló lánya. Öreg férjével él, akit nagyon szeret, becsüli a munkáját, a cikkeit, tanulmányait, az újságot, amit az elvbarátaival szerkeszt, de évek óta nincs szexuális kapcsolatuk. Anne-t meghívják egy konferenciára és egy körutazásra az Egyesült Államokba. Chicagóba látogatva eltölt egy estét Brogannel, az íróval, majd egy véletlen folytán (nem jött össze a randevúja egy jóképű nős férfival) egy-két hónap múlva visszatér a Michigan-tó partjára. Két nagyon távoli világ és kultúra találkozik egymással e néhány nap alatt. Anne, a középosztálybeli párizsi értelmiségi rácsodálkozik erre a jellegzetesen amerikainak látott emberpéldányra, aki férfias, figyelmes, gyöngéd és természetes: „Meghatott lendületes gesztusa; számomra éppen ez tette nyomban rokonszenvenessé: a keresetlensége; nem ismert előregyártott frázisokat, udvarias ceremóniákat; mindig minden figyelmességét rögtönözte, s ettől úgy érzett, mintha leleményessége gyengédségből születnék. (...) mulattatott, hogy életnagyságban megismerhetek egy ilyen klasszikus amerikai emberpéldányt, egy maga-erejéből-lett baloldali író. (...) Elbeszéléseim éreztem, hogy semmi jogosultságot nem érez az élet javaira, de mégis mindig szenvedélyesen szeretett élni, tetszett nekem a szerénységnek

és mohóságnak ez a keveréke.” (385-6.). Nem sok lelemény kell ahhoz, hogy kiolvassuk ebből a jellemzésből, milyen Anne számára a megszokott férfi: a neveltetése során belérögződött szófordulatokat, üres udvarias frázisokat rutinosan és keresetten hangoztató ember, gesztusai visszafogottak, tudatosak, célratörőek. Valódi érzéseit, spontán reakcióit elrejt, csak azt mutatja meg magából, ami számára hasznos, előnyös. Meggyőződése, hogy neki minden kijár az élettől, és azt meg is akarja szerezni. Mohóságát, követelőző életvágyát társasági kellemességgé tompítja. Mindig ura a kommunikációjának, amelyet arra használ, hogy helyét a társaságban kontrollálja.

Anne számára, aki a fikció szerint nem él szexuális életet a férjével, nagy élmény a Brogannel töltött éjszaka. Újra (vagy tán először) rátalál a testére, és felszabadul az előbb jellemzett fegyelmezett, céltudatos, visszafogott életforma szabályai alól: *„Vágya átváltoztatott. Nekem, akinek már oly régóta nem volt sem izem, sem testem, újra lett keblem, hasam, ágyékom, húsom; tápláló lettem, mint a kenyér, jószagú, mint a föld. Olyan csodálatos volt ez, hogy eszemben sem volt méricskélni az időt, a magam gyönyörűségét; csak azt tudom, amikor elaludtunk, már hallatszott a hajnal halk csipogása.”* (403.) *„... simogatta a hajamat, egyszerű, szelíd szavakkal szólt hozzám, ujjamra egy öreg rézgyűrűt húzott (...) arcommal hozzásimulva figyeltem egy ismeretlen szív meghitt dobogását.”* (404.). De nemcsak a saját testére talál rá, hanem a másik ember közelségének élményére is: *„Megcsókoltam a két szemét, az ajkait, szám lefelé kúszott a mellkasán, végigsiklott gyerekes köldökén, vad bozontján, ágyékán, ahol apró lüktetésekkel vert egy szív; megrészegített testének szaga, melege, s úgy éreztem, elszakad tőlem az élet, a régi életem, minden gondjával, elfáradásaival, elkoptatott emlékeivel együtt. Lewis egy teljesen új asszonyt szorított magához. Felnyögtem, de nem csupán a gyönyörtől: a boldogságtól. A gyönyört azelőtt is becsültem értéke szerint, de nem tudtam, hogy a szeretkezés ennyire felkavarhatja az embert. A múlt, a jövő, minden, ami elválasztott bennünket, semmivé vált ágyunk lábánál. (...) Egyszerre mondtuk: 'Mekkora boldogság!', és amikor Lewis azt mondta, 'Szeretem magát!', én is vele mondtam.”* (414-5.)

A *Mandarinok* többé-kevésbé pontosan követi az Algren-Beauvoir-kapcsolat természetét és belső történetét, amelynek a regényben is és a valóságban is az a paradoxon rejlik a mélyén, hogy bár szenvedélyesen egymásra találnak, a kapcsolatuknak nincs jövője. A regénybeli Anne ragaszkodik párizsi életéhez, barátaihoz, családjához, a férjéhez, bár tudja, hogy a párja számára a legfontosabb a munka. És azt is tudja, hogy Párizstól távol, egy idegen országban sosem tudna teljes életet élni, mint ahogy a kedvese sem Chicago nélkül. Anne úgy szeretné Lewis szerelmét és teljes odaadását, forró vágyát megőrizni, hogy ne kelljen elköteleződnie, a férfi pedig hajlandó lenne mindent odaadni, de csak a mindenért cserébe. Lewis egyre inkább megérti, hogy becsapták, és vissza akarja venni az életét. A regény Anne majdnem elkövetett öngyilkosságával és elszakadásukba való beletörődésével ér véget.

A *Mandarinok* leegyszerűsíti és romantizálja Beauvoir és Sartre, Beauvoir és Algren kapcsolatát. Anne és a férje viszonya egy húsz éves házasságot követő korszakot imitál, amelyben az együtt töltött évek meghittsége barátsággá, mély rokoni összetartozássá alakult. Ennek a legtávolabbi köze sincs Sartre és Beauvoir életének valóságához az összetartozáson (de soha együtt nem élésen) és a szexuális kapcsolat hiányán túl. Ezzel szemben hitelesen ábrázolja az új szerelem, a vágy forrását, de egyúttal a hősnő számító magatartását is, azt, hogy mindkét életét szeretné fenntartani teljes intenzitással,

mások, de főleg Brogan (Algren) rovására. Ez a számítása azonban a férfi méltóságérzetén, büszkeségén megfeneklik: „(...) *magának nem minden a szerelem, nekem miért legyen minden? Maga elmegy, visszajön, ahogy a kedve tartja, amikor itt van, nekem biztosítanom kell a maga számára a tökéletes boldogságot. Az ember ne várjon többet, mint amit ad. (...) Hogy megkönnyebbült, amikor azt gondolta, hogy hagyom terelgetni magam. Más nem is érdekelte.*” (Ezt Brogan mondja a regényben, de Algren is írhatta volna, vagy ki tudja, írta is, csak mi nem olvashatjuk.)

A körülmények hatalma tükrében a Mandarinok, túl a vonzalom forrásán, Anne ragaszkodásán párizsi életéhez és Brogan lázadásán a szerelmük egyenlőtlensége miatt, amelyek valós mozzanatok, korántsem tekinthető hiteles krónikának. *A körülmények hatalma* az események után 10-12 évvel íródott, és többet elárul az Algren-szerelem kontextusáról, mint a szenvedély forrásáról. Ez utóbbi nem is csoda, hiszen amikor Beauvoir írni kezdi ezt a kötetet, a Claude Lanzmannal folyó hét éves viszonya is kifulladásban van már, az Algren iránti szerelemre pedig közel egy évtizedes távolságból tekint vissza. *A körülmények hatalmában* elbeszél, korábban nem említett (sőt elhallgatott) háttér meglehetősen kiábrándító. Nem véletlen, hogy Algren e könyv angol fordításának megjelenése után (1964) minden kapcsolatot megszakított Beauvoirrall, és haragjában úgy nyilatkozott, hogy még egy kuncaftoknak prostituáltakat kiközvetítő strici is becsületesebb, mint egy filozófus. Indulatát nem más váltotta ki, mint az, hogy tizenhét évi levelezés, többszöri találkozás, két hosszabb párizsi út, Sartre és a Sartre-család (a volt és jelenlegi szeretők egy részének szoros szövetsége: Olga, Wanda, Bost, Michelle Vian stb.) megismerése sem volt elegendő ahhoz, hogy átláthassa, milyen csapdában vergődött tizenhét évig. Ebből az önéletrajzi kötetből tudhatta meg, hogy szerelmük történetére semmi sem volt nagyobb hatással, mint Sartre viszonya „M.”-mel, vagyis a francia származású, New Yorkban élő, válófélben lévő divatos, művészek iránt különösen nagy érdeklődést tanúsító hölgygel, Dolores Vanettivel. És ez a tudás korántsem lelkesítette fel.

Beauvoir leírja *A körülmények hatalmában*, hogy Sartre 1945-ben a Combat (az ellenállás lapja) képviselőjeként, a szerkesztő, Camus felkérésére utazott New Yorkba. Itt ismerkedett meg Vanettivel. A szerelem komolyra fordult. Sartre ugyan jelezte, hogy foglalt, de meglehet, hogy nem elég eréllyel, sőt talán házasságot is ígért a hölgynek. 1947-ben Beauvoir amerikai útja azután már Sartre biztatására jött létre, ugyanis szeretett volna Vanettivel kettesben eltölteni két-három hónapot Beauvoire jelenléte nélkül. Beauvoir ekkor ismerkedett meg Algrennel. Ettől fogva annyi időt tölthetett Chicagóban, utazgathatott Algrennel, amennyit a Sartre-Vanetti viszony lehetővé tett. Beauvoir elbizonytalanodott Sartre iránta való elkötelezettségében. Fel is tette neki a kérdés: „ - Mondja meg őszintén, kihez ragaszkodik jobban: M.-hez vagy hozzám? - Nagyon ragaszkodom M.-hez, de magával élek.” Beauvoir ezt úgy értelmezte, hogy „Respektálok a megegyezésünket, de ennél többet ne kívánjon.” (Idézetek *A körülmények hatalmából*) Az Algren-szerelem háttére e könyv tanúsága szerint ez az elbizonytalanodás, ami nem túl hízelgő egy harmadik fél számára.

A tehetséges, a chicagói underclassról hírt adó író édes mákony és egyben sakkfigura Beauvoir számára. Sikerül vele időnként féltékennyé tennie Sartre-ot, és kikényszeríteni, hogy időről időre hazarendelje. Ez annál is könnyebben ment, mivel Algren magas, kisportolt, jóképű férfi volt, különösen a 160 centis, rossz fogú, ápolatlan külsejű Sartre-hoz képest. Beauvoir Algrent eközben – a levelek tanúsága szerint - a

nagy szerelem, a titkos házasság romantikájával hitegette, szexuális vágyát igyekezett állandóan ébren tartani. („*Veled semmi különbséget nem éreztem a gyönyör és a szerelem között, nem éreztem a különbséget a testem és a lelkem között. Én a magam teljességében vágyom rád. Semmi más nem vagyok, csak égő, büszke, türelmetlen és boldog vágyakozás.*”- írja egyik levelében.) Ki nem mondva, de a világhírrel is próbálja elkápráztatni. Intézi regényei francia fordítását, kiadót keres, írásait megjelenteti a Sartre-ral közösen szerkesztett lapjukban, a *Les Temps Moderne*-ben. Eközben Algrent és a szerelmüket sok mindenre felhasználja: érzelmi feltöltődésre, az öregedéstől való félelem elhessegetésére, pozícióinak megerősítésére, művészi ihlet, téma előcsiholására. Nem mintha egy Whitman, Twain, London hagyományát követő írónak, aki felszólal a mccarthyizmus ellen, a Rosenberg-házaspár és a Hollywoodi Tízek mellett, ne lett volna elég baja nélküle is J. Edgar Hoover Amerikájában. Mint veszélyesnek tekintett baloldalt, állandó megfigyelés alatt tartotta az FBI, és vagy 500 oldalnyi anyagot gyűjtött róla, anélkül, hogy bármi terhelőt fel tudtak volna hozni ellene. Negyvenkilencben még elutazhatott Párizsba, de ezt követően tíz évig nem kapott útlevelet mint megbízhatatlan állampolgár.

Sartre viharos huzakodása Vanettivel a könyv tanúsága szerint vagy öt évig tartott. Sartre hiába szerette volna őt is pacifikálni, néhány heti-hónapi együttlét után rendre hazaküldeni, vagy beilleszteni a „családba”, Vanetti ezzel nem elégedett meg. Ő mindent akart. Sartre ilyenkor többnyire enged. Ha hazarendeli is Beauvoir-t, mégsem vele megy nyaralni, magára hagyja, és Vanettivel utazik el. Ekkor azonban már Algren is kezd érteni valamit a játék lényegéből, és azt válaszolja a visszatérni vágyó Beauvoir-nak, hogy nem ér rá, dolgozik. Vanetti eközben Sartre minden tiltakozása ellenére Párizsba költözik, hogy kieroszakolja az együttélést, de ezzel csak elmérgesíti a helyzetet. Mert Sartre is mindent akar, Vanettit, Beauvoirt, új élményeket, szabadságot, működésben tartani a társasági életét, és persze sok időt, hogy egész nap dolgozhasson. Így végül 1950-ben szakítanak. Beauvoir viszonya Algrennel még egy évig tart, bár 51-ben már csak két hetet tölt Chicagóban. Levelezésük egy-két évig még intenzív, majd egyre ritkul. Sartre a Boris Viantól ekkoriban elvált Michelle-lel kezd viszonyt, Beauvoir pedig a nála tizenhét évvel fiatalabb Claude Lanzmannal. *A körülmények hatalma* erről a hét évről is beszámol (1952-59). Algren azonban 1960-ban még egyszer visszatér Beauvoir életébe, miután tízévi hiába való kísérlet után végre útlevelet kap. Félévre Európába érkezik, ismét megújul a kapcsolatuk, kettesben egy nagyobb dél-európai, észak-afrikai utazást tesznek, de végül még Algren elutazása előtt Beauvoir Sartre-ral Braziliába indul. Mire visszatérnek, Algren már elhagyja Párizst, és többé nem találkoznak.

A brazil út maga is kész horror. Sartre az egész utazás alatt egy fiatal lányt üldöz a szerelmével (bosszú ez Algrenért?), aki csak akkor lenne hajlandó lefeküdni vele, ha már összeházasodtak. Beauvoir eközben tifuszt kap, kórházba kerül. A hazaérkezésük is kalandos. A visszafelé úton ellátogatnak Kubába, ahol nem először járnak, de a lelkesedésük csöndben alábbhagy. Castróval nem is találkoznak, és az intézményesült hatalom nem egy visszásságával kell szembesülniük. Párizsi barátaik pedig arra figyelmeztetik őket, hogy ne repülőgéppel, hanem Spanyolországon keresztül autóval vagy vonattal érkezzenek, mert politikai kiállításuk Algéria függetlenségéért sok ellenséget szerzett nekik. A szélsőjobb merényletre készül Sartre ellen, a kormány pedig jogi lépéseket fontolgat a katonai szolgálat megtagadására bízható, általa is aláírt felhívás miatt.

A leveleket, a forró, szerelmes szavakat, a vágyat messziről is ébren tartani szándékozó mondatokat fájdalmas úgy olvasni, hogy közben Beauvoir más szövegeiből ismerjük ezek valódi, Algren elől elhallgatott kontextusát. Lehetetlen nem manipulatívnak tartani őket. Bár tudjuk, hogy a skizofrénia is mindig bátran számításba vehető. Igazak lennének, ha lehetséges volna az árnyaltabb igazság helyébe lépniük („Édes, drága szerelmem”, „Imádoztam”, „Nelson, drága férjem”, „(...) vágyom rád, vegyél a karodba, csókolj meg, és tegyél az asszonyoddá.” „Tudnod kell, hogy soha nem szerettem senkit ilyen gyönyörrel a szerelemben, ilyen szerelemmel a gyönyörben, ilyen lázasan és nyugodtan ... valóban és teljesen éreztem, hogy nő vagyok egy férfi karjaiban, és ez sokat, nagyon sokat jelentett nekem. Semmi jobbat nem kaphattam volna.” és hasonlók több száz oldalon). És bosszantó olvasni az őszintének tűnő hazugságok, ámitások szétszalazhatatlan gubancát önmagáról, az életéről, céljairól, Sartre-ról, a vele és a közeli barátokkal, Bosttal, Olgával való kapcsolatáról. („*Én huszonkét éves voltam, ő huszonöt, és lelkesen adtam neki magamat és az életemet. (...) mondtam neked, hogy mennyire fontos ő nekem, de inkább mély barátság lett köztünk, mint szerelem, a szerelem nem ment valami jól. Főleg azért, mert nem nagyon érdekli a szexuális élet. Ő az élet minden területén kedves, eleven férfi, de az ágyban nem az. ... és apránként haszontalanná, sőt egyenesen illetlenné vált, hogy szeretők maradjunk. Nyolc vagy tíz év sikertelen kísérletezés után felhagytunk vele. Akkor jelent meg Bost, ... Sartre egykori diákja ... az orosz barátnőmmel volt viszonya, a lány az én diákom volt...*” és így tovább, keverve az igazságot a hazugsággal, a ködösítést az elhallgatással.)

Magam elé képzeltem ezt a Daniel Olbrychski arcú fiatal (találkozásukkor 39 éves), magas, sportos külsejű amerikai férfit (svéd és zsidó bevándorlók unokáját), akinek bármilyen nehéz élete volt is, aki lakhatott a még oly lepusztult chicagói lengyel szegénynegyed kártyásai, kisstílű bűnözői, prostituáltak és kábítószerei között, még sem lehetett fogalma arról, hogy mibe keveredett. Pedig azt hitte, hogy ismeri az élet minden sötét bugyrát. Az olvasó azonban tudja, ha ismeri a már kiadott Sartre-Beauvoir-leveleket, hogy mindaz, amit Algren az életről tud, tündérmese ahhoz a sok lelki fondorlathoz képest, amit egy párizsi értelmiségi-művészársaságbeli el tud követni egy másik ember rovására. Annak a libertinizmusnak, amely egy több évszázados arisztokrata, majd a de sade-i, laclos-i hagyomány örököse, nem egy nyomát tapasztalhatjuk meg Sartre és Beauvoir emberi kapcsolataiban. Az édes-cukros levelek mélyén olyan csapda rejtőzik, amit ez a nehézéletű író is csak lassan sejt meg, miután gyanútlanul belegabalyodott egy nagy műveltségű, jóházból való, kifinomultnak vélt francia hölgy hálójába.

Beauvoir lelkét nem akarom megfejteni, de még boncolgatni sem, mert egyrészt erre még nem értek meg a feltételek. Az örökösök mindent megtesznek, hogy éljenek korlátlan jogaikkal a még ki nem adott kéziratok és levelek felett, egymással is állandó harcban állva: ki mint enged, mit nem enged napvilágra kerülni. Másrészt nem érdekel Sartre és Beauvoir beteg lelke, amivel egymást csapdában tartották évtizedekig. Nem érdekel Beauvoir biszexualitása, közös szeretőik Sartre-ral, akikkel kapcsolatos intim élményeiket teljes részletességgel kitérgették leveleikben, természetesen az érintettek tudta nélkül, mintegy a régen megszakadt szexuális kapcsolatuk pótszereként. Ennyit a „Másik” filozófiai értelmezéséről, amivel mindketten annyit foglalkoztak műveikben: *Az egzisztencializmus mint humanizmus*, a másik tárgyá alázásának elvetése, az

egyenrangúságra törekvés a kapcsolatokban, a nemek között, és így tovább. Nyilván megfizették mindennek az árát. A szenvedést nem lehet megúszni, különösen nem, ha a szerepek ilyen könnyen felcserélődhetnek egy ilyen furcsa fixáción alapuló kapcsolatban, mint amilyen az övék volt. De ez az ő dolguk. Nyilván a hozadéka, az értelme is megvolt: az életmű, a nemzedékükre és más nemzedékekre gyakorolt hatásuk, a világhír, a reprezentatív utazások, a kapcsolat különös piár-értéke. Ami pedig a partnereiket illeti: akiket baráttá pacifikáltak, azok is fizettek a maguk módján, azok pedig, akik nem tudták, milyen játék akaratlan mellékszereplői, vagy már megfizettek, vagy még ezután fogják megadni az árát. Egyszer majd minden intim titkuk az utókor nyilvánossága elé kerül lekicsinylő és kíméletlen interpretációban. Másrészt talán mindez nem olyan kirívó, ha kortársaik életvitelével (Cocteau, Genet és mások) vetjük össze. Igaz, hogy ezek a művészek nem ambicionálták, hogy morális etalonokká váljanak, megjelenítsék az értelmiséghez méltó magatartást, nem játszottak politikai-ideológiai szerepet nemzetközi dimenziókban, és nem intézményesültek a nonkonformista entellektüel szerepében.

Algren pedig, ha nem ismerjük is a leveleit, csak véletlenszerű idézeteket belőlük, végül csak visszavette az életét Beauvoir-tól, bár ettől nem lett boldogabb. („*Szeretni egy nőt, aki nem az enyém, akinek más dolgok, emberek fontosabbak, mint én, és nem is remélhetem, hogy valaha is én kerüljek az első helyre, ezt az állapotot nem tudom tovább elviselni. ... Csalódásom, amely három esztendeje ért, amikor kezdtem átlátni, hogy a maga élete Párizs és Sartre-é, ez a csalódásom már kiegészült, előregegett. Azóta mindig csak egyre törekedtem: hogy visszavegyem magától az életemet.*” Beauvoire idézi A körülmények hatalmában) A harag végül kitört belőle, és keresetlen szavakkal mondta el a véleményét arról, amit megtapasztalt, nem hazudtolva meg Anne jellemzését Lewisről, a maga erejéből lett klasszikus amerikai emberpéldányról, akiben minden olyan igazi.

A történet érzelmes végkicsengését Beauvoire örököse, Sylvie le Bon adja meg: „1986. április 14.: Meghal Beauvoire, újján Algren gyűrűjével temetik el” a Montparnasse-temetőben, Sartre-ral közös sírba. Sartre ekkor egy nap híján hat, Algren öt éve halott.

2010. január-március

Algren
Olbrychski

Algren és Beauvoire

Art Shay: Beauvoir Algren fürdőszobájában